

Összefoglaló beszámoló az OTKA K 106300-as, *A patrisztikus források hatása a középkori kánonjogi gyűjteményekre* című kutatási programról

A 2012-ben megkezdett kutatási téma integráns folytatása volt az OTKA K 73574-es számú, „A középkori kánonjogi gyűjtemények szövegfejlődése” című pályázati programnak (2008-2011), melyet egy központi – alapvetően jogforrástörténeti és fejlődési – kérdésre fókuszálva fejlesztett tovább úgy, hogy annak számos területen nemzetközileg is kiemelkedő és meghatározó tudományos eredményei születtek. Az elvégzett kutatások, az alkalmazott módszer, és a forrástörténetileg, szövegkritikailag, kodikológiaiilag, paleográfaiilag, egyházi intézménytörténeti fejlődési folyamatokat új megvilágításba, kontextusba és értelmezési körbe helyező alapkutatásnak minősülő tudományos munka, komoly pozitív nemzetközi visszhangra talált, amelyet a nagyszámú nemzetközi konferencia előadás, külföldi előadás és szeminárium, hazai szakkonferenciák széles köre, ill. kiemelkedő számban megtartott magyar előadások mellett, az eredmények nemzetközi szintű – külföldi és idegen nyelvű – publikálása, mindezt kellőképpen alátámasztja a meghatározó és szintén jelentős számú magyar publikációs tevékenységgel való összekapcsolása. Mindezeket túl, a fent említett, folyamatos és magas szintű nemzetközi kutatási, konferencia részvételi és publikációs tevékenység megteremtette a feltételeit annak, hogy a PPKE Kánonjogi Posztgraduális Intézetében, a nemzetközi szakma legjelentősebb képviselőinek bevonásával, önálló szervezeti egységként létre jöhessen 2013-ban az a Nemzetközi Kánonjogtörténeti Kutatóközpont, amelynek első tematikus ülésére 2015. február 10-én került sor a törzstagok részvételével (affiliációjuk: *Universidad de Las Palmas de Gran Canaria*; *Universidad San Dámaso*, Madrid; *Universidad de Navarra*, Pamplona; *Università degli Studi di Catania*; *Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino*, Róma; *Ludwig-Maximilians-Universität*, München). Majd pedig, 2016-ban, ugyanezen Központ szervezésében valósulhatott meg a törzs- és társult tagok nemzetközi szakmai előadássorozata (vö. 2016. március 8 – május 10). Az említett módon elvégzett, összehangolt és bemutatott tudományos eredmények a PPKE Nemzetközi Kánonjogtörténeti Kutatóközpontját európai szinten egyedülálló, nemzetközi szinten pedig a terület legfontosabb négy szakmai kutatóközpontja közé emelték (vö. *Yale University*, *Berkeley University*, *Pontifical Institute of Medieval Studies* [Toronto]).

Követve a benyújtott kutatási tervben foglalt ütemezést részletesen elemeztük a kora- és érett-középkori kánongyűjteményekben található, és Nagy Szt. Gergely pápa uralkodása végéig keletkezett eredeti egyházfegyelmi szövegeket és azok intézménytörténeti hátterét, valamint meghatároztuk a konkrét jogi előírások célját. A vizsgált kánonjogi gyűjteményekről és szövegtanúikról nagyszámú alapvető és új paleográfai ill. kodikológiai evidenciát (datálás, lokalizáció) tártunk fel. Ez jelentősen pontosította, ill. számos esetben magyarázta a korábbi kutatások által vizsgált intézménytörténeti folyamatok kikristályosodását. Ez önmagában kiemelkedő, egyedülálló és a nemzetközi szakma által hangsúlyosan elismert eredménye a kutatási projektben folytatott munkánknak. A kutatás részletesen feltárta a vizsgált patrisztikus források és szerzők hatását a különböző szentségek kiszolgáltatásának szabályozására, az egyház intézményes szerkezetének fejlődésére, ill. az egyházi bíróságok működésére vonatkozóan, a koraitól az érett középkorig összeállított kánoni joggyűjtemények, ill. eredeti szövegtanúinak elemzésén keresztül. Nagyszámú kézirat átvizsgálásával támasztottuk alá a patrisztikus anyag egyházfegyelemre gyakorolt jelentős és folyamatos doktrinális (elsődlegesen ekkleziológiai) befolyását, különös tekintettel Szt. Cypriánusz, Szt. Ambrus, Szt. Ágoston, és Nagy Szt. Gergely műveire vonatkozóan. Ez a szentségi jog területén a keresztség, az eucharisztia, az egyházi rend, a vegyesházasságok, a betegek kenete, és a gyónás fegyelmi hátterének pontosítását és új eredményeit jelenti; valamint az egyházi közigazgatási jog – ókori forrásokon és szerzőkön alapuló – középkori letisztulásának világviszonylatban elsőként történő kifejtését, hasonlóan az ún. legsúlyosabb büntetendő cselekmények eredeti forrásainak elsőként történő összegzésére és publikálására, az örmény nyelven fennmaradt ókori jogforrások hatásának – az utóbbi időben publikált számos új meglátás figyelembevételével történő – első egységes rendszerbe foglalt nemzetközi szintű bemutatására; az anyagi javak, az uzsora és a tized pontos és a források eredeti jelentésére építő szintén úttörő kánonjogi értékelésére, valamint az ereklyetisztelet és a zsolozsma fejlődésének eddig nem vizsgált területeinek feltárására. Összességében tehát a projekt a kánonjogi forrás és intézménytörténet jelentős spektrumának világviszonylatban jelentős és meghatározó releváns új tudományos eredményekkel való gazdagítására vezetett.

A kutatásokat a Biblioteca Apostolica Vaticana-ban, Velencében, Párizsban, Cambridgen,

Londonban, Szentpéterváron és a Bibliothèque Municipale de Toulouse-ban végeztük. A kódexekben található források kritikai segédleteit pedig a Coll. S. Norberto könyvtárában (Róma), az Università della S. Croce könyvtárában (Róma), az Universidad de Navarra könyvtárában (Pamplona), az Universidad San Dámaso könyvtárában (Madrid), a St. Michael's Abbey patrisztikus könyvtárában (CA, USA), a Christendom College könyvtárában (Virg. USA), és az University of Notre Dame könyvtárában (Ind. USA) konzultáltuk.

A kutatási eredményeket több nemzetközi szimpóziumon mutattuk be – az ütemtervben rögzítetteket jóval meghaladva –, melyek közül kiemelkedik: *Medieval Institute Lectures* (University of Notre Dame, Ind. USA, 2012. november 14); *Hungarian Science Without Borders: lecture series at the Belgian Club of Hungarian Scientists* (Brussels, October 15th 2013); *Il diritto canonico nella storia: studio e ricerca sulle fonti* (Velece 2014. szeptember 4); *XV° Congresso Internazionale di Diritto Canonico* (Washington DC. USA, 2014. szeptember 17-20); *The Coptic Orthodox Cultural Center* (October 24, 2014); *Third Global Scientific Al-Ameed Conference* (Karbala, Irak, 2015. szeptember 17); *Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan*, 2016. március 23); és a *XVth International Congress of Medieval Canon Law* (Paris, 2016. július 13 - július 23).

A kutatási elemzésből nemzetközi új eredményként sikerült bizonyítani, hogy a hatályos latin egyházjogban szereplő egyedi közigazgatási intézkedések a régi – elsődlegesen a római jogra visszanyúló – tradícióval rendelkeznek, és a rájuk vonatkozó egyházi kánoni normák folyamatosan bővültek, különösen az érett középkor egyházi jogalkotásának köszönhetően, majd azt követően a modern korban is. Ennek következtében világos kép alakult ki a *határozat* (Decretum), a *parancs* (Praeceptum), a *leirat* (Rescriptum), a *kiváltság* (Privilegium), és a *felmentés* (Dispensatio) tartalmának, pontos jelentésének, a római jogi eredeti tartalmának és a kánonjogi ókori és középkori jogalkotásban és értelmezésben beállt módosulásokról. Mindezen eredmény legrészletesebb kifejtése megtörtént a Saint-Paul University-n (Ottawa, ON, Kanada), amely által az új eredmények jelentős visszhangot kaptak a nemzetközi kánonjogtörténeti szakma részéről.

Sikeresen feldolgoztuk a „devolutio”, az „optio”, és a „gradualis promotio” pontos kánonjogi jelentésének a patrisztikus kortól az érett középkorig tartó időszakon belüli változásait; tartalmi belső eltolódásainak a korai időszaktól megjelenő egyházfegyelmi rendelkezések jelentését; valamint mindennek a folyamatos – érett középkorig tartó – szabályozás-, értelmezésbeli módosulásait, ami kihatott az egyes intézmények egyházi hivatalbetöltési formáinak eljárására. Az eredmény jelentősen modifikálta a három kifejezés jelentéstartalmának a kánoni joganyagban – és a hozzákapcsolódó szakirodalomban – lévő sajátos értelmének korszaktól függő (az adott korszakban érvényes) precíz definiálását és az eredeti terminológia jelentéséhez való viszonyítását. Az eredmény nemzetközi szinten – köszönhetően a Pontificia Università Gregoriana értékelésének – megváltoztatta a felsorolt kifejezésekről és betöltési formákról szóló nemzetközi tudományos álláspontot.

A keresztség kiszolgáltatására vonatkozó *fontes formales* áttekintése – hangsúlyosan a *Didakhé*, *Traditio Apostolica*, Szt. Ambrus, Szt. Ágoston, Nagy Szt. Leó, Nagy Szt. Gergely írásai –, valamint a *Decretum Burchardi Wormatiensis*, a *Collectio Anselmi Lucensis*, a *Polycarpus*, Chartres-i Szt. Ivo kánoni munkájának szövegcsaládjai, a *Decretum Gratiani*, a *Liber Extra*, a *Liber Sextus*, és a *Clementinae* kiadásának, ill. szövegtanúinak részletes elemzése, kellően alátámasztja az egyház stabil – az ókeresztény fegyelemre alapuló – meggyőződését a keresztség szentségére vonatkozóan. Látható, hogy a kánoni előírások folyamatosan finomodtak az első beavató szentség tekintetében. Annak ellenére, hogy a katekumenátus ókori és koraközépkori időszakban gyakorolt formája a latin egyházban az érett középkorra megszűnt, a hétévesnél idősebbek keresztség előtti megfelelő hittani felkészítésére vonatkozó komoly fegyelmi rendelkezések – a kortárs források tanúsága szerint – nem változtak, így továbbra is biztosították a körülményeket szem előtt tartó mértékű hitbeli ismeretek elsajátítását a megkeresztelkedők számára. A *Corpus iuris canonici* a patrisztikus és korábbi pápai, valamint zsinati kánonok felhasználásával megőrizte az egyház keresztséggel és annak kiszolgáltatásával kapcsolatos tan- és fegyelembeli álláspontjának folytonosságát. A keresztség kiszolgáltatására vonatkozó fegyelmi anyag teljes körű szisztematikus elemzése és az egyes kánonok kapcsán a patrisztikus befolyás kimutatása, alapvető új eredményt hozott, amely az eucharisztia és a betegek kenetének hasonló jellegű – a teljességre törekvő – részletes elemzésével és a *Dottrina e disciplina della Chiesa. Teoria – fonti – istituti* (Aus Recht und Religion 20, Berlin 2016) kötetben történő részletes leírással bekerült az Apostoli Szentszék által elismert és ellenőrzött egyetemek képzési anyagába, szerte a világon.

A legsúlyosabb büntetendő cselekmények (*delicta graviora*) sajátos kategóriát képeznek a Katolikus Egyház büntetőjogán belül. Az utóbbi időben az érdeklődés homlokterébe került ennek a kategóriának a kánoni szabályozása, azonban annak 20-21. századi időszakára vonatkozóan. A kutatási projekt keretében, jelentős hangsúlyt helyeztünk ezen büntetendő cselekmények meghatározásának és szankcionálásának egyházfegyelmi fejlődésére, amelyre lényegi hatást gyakoroltak a patrisztikus szerzőktől származó források, azok összegyűjtése, kollektciókba, majd szisztematikus gyűjteményekbe, ill. – az egyetemi oktatás megjelenésétől – áttekinthető kánonjogi kollektciókba történt beillesztései, újabb kánonokkal, majd szigorú interpretációval kiegészítve. A megvizsgált korai és középkori gyűjtemények, penitenciálék, valamint mindezek eredeti szövegtanúi teljesen új megvilágításba helyezték ezt a modernnek tűnő kérdést. Világviszonylatban elsőként – a *XV° Congresso Internazionale di Diritto Canonico* (Washington DC. USA, 2014. szeptember 17-20) keretében – sikerült teljesen más, a 4. századig visszanyúló patrisztikus anyagokra, ill. azoknak a későbbi kánongyűjteményekbe beillesztett – újabb egyházi rendelkezésekkel az érett középkor folyamán kiegészített határozott háttérét felvázolni, és a részletesen bemutatott forrásokkal bizonyítani, hogy az egyház a rendelkezésére álló saját – elsősorban lelki és adminisztratív – eszközeivel, dokumentálható módon, folyamatosan súlyosan büntette és bünteti azokat a cselekményeket, amelyek a *delicta graviora* kategória alá tartozva nemcsak a társadalmat, hanem magát az egyházat is rombolják. A kutatási eredmény nemcsak jelentősen módosította a „*delicta graviora*” területén végzett nemzetközi kutatási programokat, hanem felhasználásra került az Apostoli Szentsek ezirányú újabb intézkedéseinek munkaanyagához. A munkát külön értékelte Kurt Martens professzor a The Catholic University of America tárgyban kompetens kánonjogi szakértője, amely egyúttal elősegítette az eredmények USA-beli kutatásokra gyakorolt jelentős hatását.

Az utóbbi időben a kutatás homlokterébe kerültek az örmény nyelven ránk maradt kánonjogi egyházfegyelmi források, melyek számos kérdést vetettek fel. Ezen a területen alapvető tevékenységet végzett Prof. Hubert KAUFHOLD 2012-ben, Riccardo PANE 2011-ben és Aram MARDIROSSIAN 2010-ben. Saját, a teljesség igényével megfogalmazódó alap kutatásaink a patrisztikus, a zsinati és a mindezeket összegző kánonjogi kollektciókban összegyűjtő források területén, egyedülálló és részletes új eredményt hozott, és kétséget kizáróan bizonyította: jelenlegi ismereteink szerint, a legfontosabb pszeudo-apostoli gyűjtemények, továbbá maga a *Syntagma Canonum* örmény verziója kell, hogy a legközelebb álljon a felsorolt korai gyűjtemények eredeti szövegverziójához. Ez már csak azért sem elhanyagolható, mivel – ahogy azt elsőként és tételesen, kritikus módon bizonyítottuk – ezek közül a fegyelmi rendelkezések közül, amelyek 191 kánont tesznek ki, 107 került át a leghíresebb és legnagyobb hatást kiváltó kánonjogi gyűjteménybe Nyugaton, azaz a *Decretum Gratiani*-ba.

A fent felsorolt, mindössze példaként bemutatott eredmények, kellőképpen alátámasztják, hogy az OTKA K 106300 projekt, a várakozásokat messze meghaladó módon teljesítette a pályázatban kitűzött minden egyes célt; sőt, nemzetközi – világviszonylatban is egyesével különösen releváns eredményeket ért el, amelyek megfelelő módon kerültek bemutatásra a nemzetközi tudományos szakmai közvélemény számára, szintén jóval meghaladva a pályázat ütemtervében vállalt kötelezettségeket. Ezt jól illusztrálja az elmúlt egy év tudományos aktivitását jellemző számadat: külföldi idegen nyelvű konferencián tartott 31 előadás, hazai idegen nyelvű konferencián tartott 4 előadás, magyar nyelvű konferencián tartott 14 előadás a vezető kutató által; valamint 11 külföldi idegen nyelvű konferencia szervezése, 5 magyarországi idegen nyelvű konferencia szervezése, 6 magyar nyelvű konferencia szervezése a vezető kutató által; melyet tovább bővít a kiemelkedő számú publikáció.

Dr. Szuromi Szabolcs DSc.
vezető kutató